

setzen wir hinzu, was in diesem Zugeständniss enthalten ist: er hat diesen Krieg seit wenigstens 4 Jahren vorbereitet, er hat endlich den Ausbruch herbeigeführt, er hat das widerstrebende Gewissen des Königs ueberwältigt."

Groen gaat dan aldus voort: „Een, in schranderheid van berekening, en althans evenzeer in stoutheid, ja zelfs in vermetelheid van uitvoering bijkans onvergelijkbaar staatsman, Bismarck, heeft, ten langen leste, den *Koning* tot het beämen van zijn ontwerpen overgehaald, en aldus ook het *Volk*, als gehoorzame onderdanen, genoodzaakt tot een algemeen afgekeurd bedrijf.

„Een geacht schrijver” — dit was de Laveleye in *l'Allemagne depuis la guerre de 1866* — „teekent de gemoedsstemming, toen de krijs begon, aldus:

„La situation était désolante: le peuple et ses représentants en hostilité ouverte avec le gouvernement; la bourgeoisie indignée de voir s'engager une lutte effroyable entre Allemands, guerre odieuse, rendue inévitable par la volonté d'un seul homme; cet homme, le ministre dirigeant, M. de Bismarck, d'une popularité si universelle et si exaspérée qu'elle armait le bras d'un jeune étudiant venu de l'étranger pour délivrer son pays d'un tyran détesté, toute la population civile furieuse d'être arrachée aux travaux de la paix et aux profits d'une activité industrielle merveilleusement prospère, une partie de l'armée, la *landwehr*, si irritée qu'elle allait, disait-on, tirer sur les officiers de la ligne plutôt que sur l'ennemi; toutes les entreprises subitement arrêtées, les ouvriers sans emploi et par suite sans pain; partout la défiance, la ruine, le désespoir, — nulle part d'enthousiasme.””

255) *Deutschland um Neujahr 1870*, bl. 16 en volgg..

256) T. a. p., bl. 9.

257) Aangehaald uit *La France et la Frusse devant l'Europe* in de *Ned. Gedachten*, 2de serie, dl. III, bl. 181.

258) *Herinneringen van Mr. J. R. Thorbecke*; aangehaald in de *Ned. Gedachten*, 2de serie, dl. IV, bl. 324.

259) *Ned. Gedachten*, 2de serie, dl. II, bl. 310.

260) *Ned. Gedachten*, 2de serie, dl. I, bl. 336.

261) *Ned. Gedachten*, 2de serie, dl. II, bl. 132.

262) *Neue Ziele, neue Wege* (1894), bl. 32. Overigens erkent hij: „In militärischer Beziehung ist das neue Reich nur eine neue Auflage des alten Preussens”: een staat van zoo weinig natuurlijke formatie, dat hij voor een goed deel op militarisme steunen moet, waardoor de volksstemming gedrukt wordt. Ja, nog meer: „Endlich bringt es diese militärische Lage auch mit sich, dass sich die Deutschen der preussischen Eigenthümlichkeiten mehr anbequemen müssen, als ihnen lieb und als ihnen für ihr Volksthum heilsam ist.” En mocht eens het besef van die Pruisische overheersching een gevaar voor de Duitsche „eenheid” worden, — aan welke afleiding zou dan wellicht behoeft worden gevoeld?

263) *Deutschland um Neujahr 1870*, bl. 14.

264) T. a. p., dl. I, bl. 391. Daarom is niet zonder bedenking, dat Rivier, t. a. p., noemt „traités statuant la non-intervention” het traktaat van Lubeck van 1629, waarbij de Keizer zich verbindt van interventie in Denemarken te